

نتیجه مشابه یابی :

عنوان سند : مقاله دو زهرارحمانی ۱-

نام و نام خانوادگی : Zahra Rahmani

تاریخ درخواست مشابه یابی : ۱۴۰۳/۰۳/۲۷

درصد کل مشابهت : ۱۶/۰۴ %

کارکردهای قناعت در خانواده از منظر آموزه های اسلامی

زهرارحمانی^۱

چکیده

خانواده به عنوان کوچکترین واحد اجتماعی، نقش بسزایی در تربیت انسان و ارتقای سلامت جامعه ایفا می کند. در دین مبین اسلام، آموزه های متعددی برای تقویت بنیان خانواده و ارتقای سعادت و خوشبختی اعضای آن ارائه شده است. یکی از این آموزه ها، "قناعت" است. با توجه به اهمیت قناعت در تحکیم بنیان خانواده و ارتقای سلامت جامعه، بررسی کارکردهای این فضیلت از منظر آموزه های اسلامی ضروری به نظر می رسد. این امر می تواند به درک عمیق تر نقش قناعت در زندگی خانوادگی و ارائه راهکارهایی برای نهادینه کردن آن در خانواده ها کمک کند. هدف از این پژوهش، بررسی کارکردهای قناعت در خانواده از منظر آموزه های اسلامی است. در این پژوهش، با بررسی منابع دینی، آسایش و رضایتمندی، بهره مندی از زندگی زیبا، عزت نفس، تزکیه نفس به عنوان مهم ترین کارکردهای فردی قناعت در خانواده اشاره شده و حرکت در جهت همکاری و تعاون اقتصاد خانواده، همدلی، انصاف و پرهیز از چشم و هم چشمی مهم ترین کارکردهای اجتماعی قناعت هستند. این پژوهش به روش کتابخانه ای و با استفاده از منابع دینی مانند قرآن، احادیث و متون اخلاقی انجام شده است.

کلید واژه: آثار فردی، آثار اجتماعی، خانواده، قناعت، زهد.

^۱ - طلبه سح دو حوزه علمیه کوثر فردیس استان البرز.

مقدمه

در آموزه‌های اخلاقی اسلام، قناعت به عنوان یکی از فضایل برجسته و صفتی ستودنی مورد تأکید قرار گرفته است. این صفت نیکو، نقشی اساسی در زندگی فردی و اجتماعی انسان ایفا می‌کند و منجر به آرامش، رضایت و تعالی روح انسان می‌شود. قناعت به معنای رضایت خاطر و اکتفاء از آنچه به انسان داده شده است، بدون تلاش بیش از حد در طلب زیاده‌روی و اضافه کردن به دارایی‌ها است. این صفت، به انسان کمک می‌کند تا از نعمت‌های الهی قدردانی کند و به دنبال آنچه ندارد نباشد.

توجه به آموزه‌های اخلاقی اسلام در زندگی فردی و اجتماعی، به ویژه در بنیان خانواده، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. قناعت به عنوان یکی از این آموزه‌ها، می‌تواند در ایجاد خانواده‌ای سالم و پویا نقشی اساسی ایفا کند. در این مقاله، با بررسی مفهوم قناعت از منظر اخلاق اسلامی و تبیین کارکردهای آن در خانواده، به دنبال پاسخ به این سوال محوری هستیم که: قناعت چه نقشی در تحکیم بنیان خانواده ایفا می‌کند؟

کتاب « کتاب شناختن قناعت و اسراف و آثار آنها در زندگی فردی و اجتماعی » نوشته طاهره بومری در سال ۱۴۰۱ به چاپ رسیده است. این کتاب به طور کامل به صورت کلی به ابعاد قناعت و اسراف و تأثیر آنها بر شخصیت و رفتار انسان می‌پردازد. و بخش زیادی از بحث خود را صرف توضیح اسراف نموده است. ضمن اینکه توجه به تاثیر قناعت در خانواده در این کتاب توضیح داده نشده است.

کتاب « قناعت » نوشته غلامرضا حاتمی در سال ۱۳۹۰ به چاپ رسیده است. نویسنده در این کتاب با تکیه بر احادیث و روایات وارده از سوی ائمه معصومین(ع)، به بررسی موضوع قناعت در اسلام پرداخته است و به آثار قناعت در خانواده اشاره ای نکرده است.

کتاب « قناعت از منظر اسلام » نوشته سلمان زواری نسب در سال ۱۳۹۳ به چاپ رسیده است. در ابتدای این کتاب به بیان ارزش و جایگاه قناعت در آموزه‌های اسلامی پرداخته شده و نقش آن در تأمین آسایش جسم و روح

انسان تبیین شده است. آنگاه عواملی که موجب گرایش به فرهنگ قناعت شده و نیز موانع آن از دیدگاه دین اسلام، مورد بحث و بررسی قرار گرفته و آیات و روایات و نیز داستان‌های متعددی در زمینه آثار و برکات قناعت در زندگی انسان‌ها نقل شده است ولی به کارکردهای قناعت در خانواده اشاره ای نکرده است.

صفورا نظری و امیر مقدم متقی (۲۰۱۳) مقاله «نقش قناعت در تحکیم خانواده و راه های نهادینه کردن آن در جامعه» را در پنجمین همایش قرآن کریم سفینه النجاه عصر ما ارایه کرده اند. این مقاله به بررسی نقش قناعت در استحکام بنیان خانواده و ارائه راهکارهایی برای نهادینه کردن آن در جامعه می‌پردازد. نویسندگان ضمن ارائه تعریفی جامع از قناعت، فواید آن را در ابعاد مختلف زندگی شرح داده و راهکارهای عملی برای ترویج این فضیلت در خانواده و جامعه ارائه می‌کنند.

مقاله حاضر با روش نقلی، وحيانی به بررسی مفهوم و نقش قناعت در خانواده در حوزه فردی و اجتماعی از منظر دین می‌پردازد. از اینرو نگارش این مقاله تداخلی با سایر مقالات نگاشته شده ندارد.

۱- بررسی مفاهیم

مهم ترین مفاهیمی که در این مقاله باید مورد بحث و بررسی قرار بگیرد مفهوم قناعت و خانواده است که در ذیل هر یک از این موارد را بررسی خواهیم کرد.

۱/۱- قناعت

فراهِیدی^۱ و ابن منظور،^۲ واژه قناعت را به قبول قسمت (روزی مقدّر شده) معنا کرده‌اند و ابن اثیر، آن را به قبول کردن عطای کم^۳ و طریحی، آن را به کفایت به کم و عدم خشم و کفایت به آنچه از دنیا نصیب می‌شود و سپاسگزاری از آن هر چقدر هم که کم باشد، تعبیر کرده است.^۴

و راغب در «المفردات»، آن را به راضی بودن و بسنده کردن به اندک‌نیاز برآورده شده از بین همه نیازها، تعبیر کرده است.^۵ «جاحظ» در کتاب تهذیب الأخلاق، قناعت را «اکتفا به چیزی از زندگی که نصیب انسان می‌شود و رضایت به آنچه از رزق که به آسودگی به دست بیاید و ترک حرص در کسب اموال»^۶ تعریف می‌کند. ابن سنی قناعت را از لحاظ عرفی به دو معنا تعریف کرده است: بسنده کردن به کفاف: به معنای اکتفا کردن به آنچه برای

^۱ - قنع یقنع قناعه ای رضی بالقسم فهو قنع و هو قنعون و قوله تعالى «القانع و المعتر» فالقانع السائل و المعتر المعترض له من غیر طلب (فراهِیدی، العین، مدخل «قنع»).

^۲ -... قَنَعَ بِنَفْسِهِ قَنَعًا و قَنَعَهُ رَضَى، القناعه بالفتح الرضا بالقسم (ابن منظور، لسان العرب، ذیل واژه «قنع»).

^۳ -... الخادم و التابع ترد شهادته لئلا يثبتهم بجلب النفع الى نفسه و القانع في الاصل السائل و منه الحديث «فاكل و اطعم القانع و المعتر» و هو من القنوع الرضا باليسير من العطاء و قد قنع يقنع قنوعا و قناعه - بالكسر - اذال رضى، و قنع بالفتح يقنع قنوعا اذا سال (ابن اثیر، النهایة فی غریب الحديث، ذیل واژه «قنع»).

^۴ -القانع هو الذى يقنع بالقليل و لا يسخط و لا يكلح و لا يرتد شوقه غيظا و القناعه بالفتح: «الرضا بالقسم و منه القانع» و هو الذى يقنع بما يصيبه من الدنيا و ان كان قليلا و يشكر عليه (طریحی، مجمع البحرين، ج ۴، ص ۳۸۴).

^۵ -القناعه الاجتزاء باليسير من الاعواض المحتاج اليها. قنع يقنع قناعه و قنعانا اذا رضى، و قنع يقنع قنوعا اذا سال (راغب، مفردات ألفاظ القرآن، ص ۶۸۵).

^۶ -القناعه هی الاقتصار على ما سنع من العيش و الرضا بما تسهل من المعاش و ترك الحرص على اكتساب الاموال و طلب المراتب العاليه مع الرغبه فى جميع ذلك و اثاره و الميل اليه و قهر النفس على ذلك و التقتع باليسير منه (جمعی از نویسندگان، موسوعه نضره النعیم، ج ۸، ص ۳۱۶۸).

رفع نیازهای اولیه زندگی ضروری است. بسنده کردن به آنچه از زندگی می‌رسد: به معنای راضی بودن به هر آنچه که در زندگی به انسان می‌رسد، اعم از کم یا زیاد،^۱ می‌داند.

با مقایسه این معانی با هم، مشخص می‌شود که تفاوت چندانی بین آنها نیست. در یک خلاصه، معنای قناعت را می‌توان «قبول و کفایت به آنچه در زندگی به ما می‌رسد» تشریح کرد. پس طمع و حرص و به سختی افکندن خود برای کسب روزی، می‌تواند علامت عدم قناعت باشد.

قناعت، یکی از صفات برجسته اخلاقی است که باعث می‌شود انسان به حدود نیاز خود راضی باشد و در جستجوی اضافی از مال و ثروت خود را درگیر نکند. این صفت نیکو، با تمرین و تکرار در قلب انسان جای می‌گیرد و او را به سمت خوشنودی از کم، خرج کردن به اندازه و عدم علاقه به چیزهای فانی و زائد هدایت می‌کند. قناعت، یک ابزار است که سعادت جاودان را به سوی انسان می‌آورد. اگر کسی با حد ضرورت خود قانع باشد و دلش را به چیز بیشتر نبندد، همیشه با ذهنی آرام و قلبی مطمئن زندگی می‌کند. توجه او متمرکز است و کار آخرت برای او آسان و ساده می‌شود. از طرف دیگر، کسی که از این صفت محروم است و در حرص و طمع و طول امل فرو می‌رود، به دنیا گرفتار می‌شود. دل او پر از اضطراب است و عمل‌های او پراکنده می‌شود. با این وضع، چگونه می‌تواند به آخرت بپردازد و به منزلگاه صالحین و صادقین برسد؟^۲

۲/۱- خانواده

^۱ -القناعة: الرضا بالقسم. قال المناوی القناعة عرفاً الاقتصار علی الکفاف و قیل الاکتفاء بالبلغه و قیل سکون (جمعی از نویسندگان، موسوعه نضره

النعم، ج ۸، ص ۳۱۶).

^۲ .نراقی، جامع السعادات، ج ۱، ص ۶۵۰.

خانواده غیر از منابع مادی منابع دیگری نیز در اختیار دارد که قابل تبدیل به پول نیست و در بیشتر موارد تجدیدپذیر هم نمی باشد. از جمله ی این منابع؛ عشق، انسجام خانواده، خاطرات خوش و ... است، و چون این منابع برای اعضای خانواده رضایت خاطر ایجاد می کند، باید نقش اساسی آن ها و جایگاه خاص هر کدام مورد توجه قرار گیرد تا افراد بتوانند با بالاترین سطح مطلوب از آن ها بهترین استفاده را بنمایند.^۱

قناعت یکی از مهمترین ارکان سبک زندگی دینی و اخلاقی است که در قرآن و روایات بسیار تأکید شده است. قناعت به معنای اکتفا کردن به کفاف و راضی بودن به آنچه خداوند به ما عطا کرده است، است. قناعت باعث می شود که فرد از حرص و طمع دوری کند و به آرامش و سعادت دنیوی و اخروی برسد. قناعت همچنین نقش مهمی در بهبود اقتصاد خانواده و جامعه دارد.

پیشوایان اسلام می کوشیدند تا از دست رنج خود استفاده کرده و زندگی نمایند، با این که زندگی از بیت المال برای آنان جایز بود. از امام صادق (علیه السلام) نقل شده که فرمود: «من در برخی از اراضی مزروعی خود کار می کنم و عرق می ریزم با این که کسانی هستند که برای من کار کنند. این کار را می کنم تا عملاً بگویم: خدایا من به دنبال روزی حلال هستم».^۲

هنگامی که امام صادق (علیه السلام) بیل به دست گرفته بود و عرق می ریخت از او در این باره سؤال شد؟ حضرت فرمود: «إِنِّي أَحِبُّ أَنْ يَتَأَذَّى الرَّجُلُ بِحَرِّ الشَّمْسِ فِي طَلَبِ الْمَعِيشَةِ»^۳؛ (من دوست دارم که مرد در طلب روزی زیر آفتاب سوزان اذیت شود).

۳- نتیجه

در این پژوهش، به بررسی کارکردهای قناعت در خانواده از منظر آموزه های اسلامی پرداخته شد. یافته ها نشان داد که قناعت، فضیلتی ارزشمند با کارکردهای متعدد در خانواده است که می تواند به ارتقای آسایش و رضایتمندی، بهره مندی از زندگی زیبا، عزت نفس و تزکیه نفس اعضای خانواده کمک کند.

^۱ - فروزش ، بررسی اقتصاد خانواده؛ با الگوبرداری از سیره عملی حضرت زهرا (س)، نامه جامعه ۱۳۸۶ شماره ۳۴

^۲ - کلینی، الکافی ، ج ۵، ص ۷۷. (ما یجب من الاقتداء بالأئمة ع فی التعرض للرزق).

^۳ - همان، ج ۵، ص ۷۶.

زمانی که اعضای خانواده به داشته های خود قانع باشند، از زندگی لذت می برند و دغدغه های مادی و دنیوی، آرامش و آسایش آنها را برهم نمی زند. قناعت، مانع اسراف و تبذیر می شود و به خانواده ها کمک می کند تا از نعمات الهی به طور بهینه استفاده کنند و زندگی زیبایی را برای خود رقم بزنند. قناعت، ثروتی حقیقی و پایدار است که خانواده ها را از چشم و هم چشمی با دیگران رها می کند و به آنها می آموزد که در سایه قناعت و شکرگزاری، زندگی سرشار از معنویت و زیبایی را تجربه کنند.

قناعت، عزت نفس و اعتماد به نفس را در اعضای خانواده تقویت می کند. فرد قانع، به جای تکیه بر داشته های مادی و مقایسه خود با دیگران، به ارزش های درونی و توانایی های خود ایمان دارد و از عزت نفس بالایی برخوردار است. قناعت، نفس انسان را از حرص و طمع و حسد پاک می کند و به او در مسیر تزکیه نفس و ارتقای کمالات اخلاقی کمک می کند. فرد قانع، به داشته های خود قانع است و به دنبال تجملات و ثروت های بادآورده نیست. او با قناعت، گامی مهم در مسیر تزکیه نفس و قرب الهی برمی دارد.

مهم ترین کارکردهای قناعت در حوزه اجتماعی در خانواده:

قناعت، اعضای خانواده را به جای رقابت با یکدیگر، به همکاری و همیاری برای ارتقای سطح اقتصادی خانواده تشویق می کند. این امر، حس مسئولیت پذیری و تعهد نسبت به یکدیگر را در خانواده تقویت می کند. و مانع از چشم و هم چشمی و با دیگران می شود. اعضای خانواده قانع، به جای تمرکز بر داشته های دیگران، به داشته های خود و شکرگزاری از نعمت ها می پردازند. این امر، حسادت، نارضایتی و چشم و هم چشمی را در خانواده از بین

قناعت، زمینه ساز همدلی و انصاف در بین اعضای خانواده می شود. فرد قانع، به نیازها و خواسته های دیگران توجه می کند و در صورت توان، به آنها کمک می کند. این امر، حس همدلی، درک متقابل و عدالت را در خانواده تقویت می کند.

منابع

*قرآن کریم.

*نهج البلاغه.

کتب عربی :

- ۱-آمدی، عبد الواحد بن محمد تمیمی ، غرر الحکم و دررالکلم، قم : دارالحديث، ۱۳۸۶ش.
- ۲-ابن اثیر، ابی السعادات مبارک بن ابی الکرم محمد، النهایة فی غریب الحديث، تهران : دارالتفسیر، ۱۳۸۴.
- ۳-ابن بابویه، ابوجعفر، محمد بن علی(معروف به صدوق)، خصال، تهران : کتابچی، ۱۳۷۷ش.
- ۴-ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت : دارالفکر، ۱۴۱۳ق.
- ۵-پاینده ، ابوالقاسم، نهج الفصاحه ، تهران : دنیای دانش، ۱۳۸۲.
- ۶-جمعی از نویسندگان، موسوعة نضرة النعيم فی مکارم أخلاق الرسول الکريم، جده : دارالوسيلة، ۱۴۲۶ق.
- ۷-حرانی، محمد الحسن حرانی، تحف العقول، قم : آل علی، ۱۳۹۳ش.
- ۸-راغب اصفهانی ، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن الکريم، انتشارات ذوی القربی، ۱۳۹۵ش.
- ۹-شعیری، تاج الدین، جامع الاخبار، قم انتشارات رضی، ۱۳۶۳ش.
- ۱۰-غزالی، محمد، احیاء علوم الدین، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۳۶۵.
- ۱۱-فیض کاشانی، محمد، تفسیر صافی، تهران، اسلامیة، ۱۳۷۵ش.
- ۱۲-طباطبایی، محمد حسین ، تفسیر المیزان، بیروت ، موسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۳۹۳ق.

- ۱۳- طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرين، تهران : دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۴ ش.
- ۱۴- شبر، عبدالله، کتاب الاخلاق، ترجمه محمد رضا جباران، قم : هجرت ، ۱۳۹۱ ش.
- ۱۵- فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، قم : مؤسسه دار الهجرة ، ۱۴۰۹ ق.
- ۱۶- کلینی ، محمد، اصول کافی، تهران : انتشارات الاسلامیه، ۱۳۹۰ ش.
- ۱۷- مجلسی ، محمد باقر، مشکاة الأنوار ، قم : انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۷۹ ش.
- ۱۸- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار، نشر اسلامیه، تهران، ۱۳۸۴ ش.
- ۱۹- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، قم : دارالحديث، ۱۳۸۶ ش.

کتاب فارسی

- ۱- جانسون، رابرت، احساس رضایت، ترجمه شهره عبد اللهی، تهران: پیک بهار، ۱۳۸۰ ش.
- ۲- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران : دانشگاه تهران، ۱۳۷۷ ش.
- ۳- محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قران و حدیث، عربی- فارسی، مترجم حمید رضا شیخی، قم دار الحديث، ۱۳۸۷ ش.
- ۴- نراقی، محمد مهدی، جامع السعادات، مترجم کریم فیضی، انتشارات قائم آل محمد صلی الله علیه و آله، ۱۳۹۰ ش.
- ۵- هنری ماسن پاول و دیگران، رشد و شخصیت کودک، ترجمه مهشید یاسایی، تهران، مرکز، ۱۳۷۳ ش.

مقالات

۱- حسین زاده، علی، نقش قناعت در بهره مندی از زندگی، مجله معرفت اخلاقی، ، سال اول، شماره چهارم، پاییز ۱۳۸۹، صفحه ۱۱۵ - ۱۳۵.

۲- رستگار، عباسعلی رستگار، قناعت ورزی از دیدگاه اسالم و تیپ های شخصیتی الف و ب (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه سمنان)، دومین کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در مدیریت و مهندسی صنایع، ۱۳۹۴/۱۲/۲۷.

۳- محامدی، علی ، بررسی قاعده عدل و انصاف و آثار آن، پژوهش های فلسفی کلامی، فصلنامه علمی - پژوهشی دانشگاه قم، سال هشتم ، شماره دوم، ۱۳۸۵، صص ۲۳۵-۲۷۰.

۴- نظری، صفورا، امیر مقدم متقی، نقش قناعت در تحکیم خانواده و راه های نهادینه کردن آن در جامعه ، مقاله پنجمین همایش قرآن کریم سفینه النجاه عصر ما.